

УДК 331.101.6

Тетяна Войченко

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ПРОДУКТИВНІСТЬ»

У статті досліджені основні підходи щодо визначення категорії «продуктивність» і проводиться аналіз і теоретичне представлення неокласичного напрямку, що робить акцент на широке трактування даної категорії.

Ключові слова: продуктивність, сукупна продуктивність, індивідуальна продуктивність, критерії оцінки продуктивності.

В статье исследованы основные подходы к определению категории «производительность» и проводится анализ и теоретическое представление неоклассического направления, которое делает упор на широкую трактовку данной категории.

Ключевые слова: производительность, совокупная производительность, индивидуальная производительность, критерии оценки производительности.

In the articles investigational the basic going is near determination of category the «productivity» and an analysis and theoretical presentation of neoclassical direction which does support on wide interpretation of this category is conducted.

Keywords: productivity, combined productivity, individual productivity, criteria of estimation of the productivity.

Постановка проблеми. В умовах переходу до постіндустріальної економіки корінним чином змінюється суть праці як чинника виробництва у зв'язку із зростанням ролі техніко-технологічних та інформаційних ресурсів. Продуктивність виступає сутнісною характеристикою економічної системи, виражаючи міру прогресу суперечливої єдності продуктивних сил і виробничих стосунків. Перегляд наукових концепцій та інтеграція вітчизняної школи, що посилюється, у світовий науковий простір привносять нові аспекти щодо розуміння суті продуктивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні роботи по проблемах продуктивності більшою мірою представлені працями радянських економістів такими, як В. М. Іоффе, О. А. Єрманський, І. В. Гейц. У працях зарубіжних економістів вивчення питань продуктивності представлене роботами Ф. Тейлора, Р. Емерсона, Д. Сінкка, П. Драккера, Д. Нортонна, Р. Каплана. Управлінню продуктивністю на сучасному етапі економічного розвитку присвячені публікації Г. Р. Кремнева, В. С. Петрухіна, О.В.Агабекяна, В. Кардашевського, А. Бондаренка, В. Кудрова, Р. Я Подовалової, О.О.Нікіфорова та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Трансформація вивчення категорії «продуктивність», визначення методологічних і методичних підходів до розвитку понятійного апарату повинні відображати особливості певного етапу економіч-

© *Войченко Т. О., 2014*

ного розвитку. Аналіз економічної літератури виявив відсутність єдиної думки про суть продуктивності підприємства. Теоретичні питання, що стосуються опису механізмів управління продуктивністю, у вітчизняній літературі мало відпрацьовані і не доведені до рівня практичних рекомендацій.

Мета статті. Метою проведеного дослідження є розкриття дефініції «продуктивність» та її категоріального змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі існує два основні підходи щодо поняття «продуктивність»[1]. Згідно з першим продуктивність в широкому сенсі визначається як відношення між продукцією, виробленою системою, і витратами на виробництво цієї продукції. При другому підході продуктивність праці (часткова продуктивність) розглядається як результативність живої конкретної корисної праці, її здатність виробляти в одиницю часу фіксовану кількість споживних вартостей.

Продуктивність – це ефективне використання ресурсів – праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації – при виробництві різних товарів і послуг. Основне поняття продуктивності завжди включає відношення обсягу виробництва або послуг, що вироблене системою виробництва або обслуговування за певний період, до витрат на його створення. Причому під загальним обсягом виробництва розуміють весь обсяг виробленої і реалізованої продукції і послуг, тобто весь вихід з системи виробництва або обслуговування, сприйнятий ринком, міра потреби ринку в даному продукті. У країнах з розвинутою ринковою економікою оцінюється продуктивність лише тієї продукції, яка реалізована, продана, а не просто вироблена. Під витратами, розуміють використання не однієї лише праці, а всіх ресурсів, використаних при випуску всього обсягу виробленої і реалізованої продукції і послуг: капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації і часу[2].

Продуктивність може бути також визначена як взаємозв'язок між кінцевими результатами і часом, витраченим на їх досягнення. Чим менше часу витрачається на досягнення необхідних результатів, тим продуктивніше система.

Економічна категорія «продуктивність» за своїм змістом значно ширше, ніж «продуктивність праці». Категорія «продуктивність» у вітчизняній економічній літературі через особливості основ соціалістичної теорії економіки праці вивчалася недостатньо, і оцінного критерію, з яким би погодилися більшість учених, вироблено не було. На відміну від цього, категорія «продуктивність праці» відбита як в полемічних роботах, так і в роботах, об'єднаних спільністю поглядів, термінів і кількісних оцінок учених і практиків [3].

Продуктивність праці оцінює використання живої праці (людських ресурсів), характеризується продуктивною силою й інтенсивністю праці. Проте показники рівня і динаміки продуктивності праці не можуть повною мірою відобразити ефективність залучених в господарський оборот ресурсів, оскільки враховують використання лише одного виробничого фактора – праці. Для оцінки ефективності таких ресурсів потрібний критерій з ширшим економічним змістом, ніж продуктивність праці.

Розглядаючи поняття продуктивності, концептуально ми не зводимо його лише до продуктивності праці, а передбачаємо можливість виміру інших чинників виробництва. Зважачучи на це, підвищення продуктивності ми розуміємо як сукупну економію витрат живої і уречевленої праці. У ринкових умовах господарської діяльності ефективними вважаються витрати, які сприяють якнайповнішому задоволенню потреб суспільства при мінімальних витратах живої і уречевленої праці.

Продуктивність ми визначаємо як синтезований показник економічної і соціальної ефективності функціонування залучених в господарський оборот ресурсів, який відображає міру прогресивності управління, розвитку науки, техніки і технології і формує соціальну спрямованість розвитку суспільства.

Дослідження вітчизняної економічної літератури довели, що при характеристиці категорії «продуктивність» не використовується єдина термінологія і понятійний апарат, що склався. Продуктивність праці може визначатися на всіх рівнях економіки. У виробничих об'єднаннях (на підприємствах) розраховується продуктивність праці об'єднань (підприємств) як відношення виробленої продукції (обсягу виконаних робіт і послуг) до чисельності персоналу основної діяльності. Для окремих робітників або бригад розраховується індивідуальна (бригадна) продуктивність праці як виробіток продукції відповідно робітником або бригадою за одиницю робочого часу.

Нам видається доцільним, виходячи з уточненого економічного і соціального поняття «продуктивність» і враховуючи різні погляди дослідників на сферу його застосування і методи розрахунку, дати характеристику видів продуктивності, відповідну вимогам ринкового ведення господарської діяльності. Оскільки більшість дослідників вважають, що для характеристики ефективності господарської діяльності одного показника продуктивності праці недостатньо, а вимір повинен вестися за сукупністю чинників, залучених в господарський оборот, ми, для повнішого обліку ефективності введених в господарський оборот ресурсів, розрізняємо загальну, сукупну та індивідуальну продуктивність (табл. 1).

Сукупна продуктивність праці характеризує продуктивність ресурсів, витрачених на кінцевий результат діяльності, і визначається шляхом зіставлення знов створеної вартості і сукупних витрат живої і уречевленої праці. Загальні отримані результати виражаються різними оцінками валової або товарної продукції. Загальна продуктивність – це середнє арифметичне продуктивності праці і продуктивності капіталу (включаючи витрати на сировину та інші товари і послуги), зважене і скоректоване з коливаннями цін.

Оцінка загальної продуктивності виконується для аналізу реальної ефективності і потенціалу діяльності. Сфера застосування цього показника визначається наявністю облікових даних по рівнях управління господарською діяльністю. Надійніші показники загальної продуктивності, на наш погляд, можна отримати на низьких рівнях управління (виробничий підрозділ організації, фірма, компанія), а також на галузевому і регіональному рівнях, де ведеться галузевий або міжгалузевий облік витрат на виробництво.

По достовірності характеристики продуктивного використання вкладених ресурсів найточнішим, на нашу думку, є показник сукупної продуктивності праці.

Сукупна продуктивність праці характеризує продуктивність ресурсів, витрачених на кінцевий результат діяльності, і визначається шляхом зіставлення знов створеної вартості і сукупних витрат живої і уречевленої праці.

У вітчизняній економічній літературі показник знов створеної вартості тотожний показникам чистої, умовно-чистої, нормативно-чистої продукції, нормативної умовно-чистої продукції [5].

Загальною метою будь-якої діяльності є створення нової, збільшеної, доданої вартості. На це збільшення прямий вплив чинить продуктивне використання вкладених ресурсів живої і уречевленої праці. Таким чином, вимір сукупної продуктивності живої і уречевленої праці за допомогою знов створеної (доданої) вартості слугуватиме основою для визначення чинників, що впливають на її розмір. Аналіз су

НШ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Таблиця 1. Характеристика видів продуктивності

Вид продуктивності	Критерії оцінки		Сфера застосування
	Результати	Витрати	
Загальна продуктивність	Валова, товарна, реалізована продукція. Валовий обіг	Повні витрати живої і уречевленої праці (ресурси)	Галузевий, фірмовий рівні
Сукупна продуктивність праці	Знов створена (додана) вартість, чиста, нормативно-чиста, умовно-чиста продукція	Повні витрати живої і уречевленої праці	Народногосподарський, регіональний, галузевий, фірмовий рівні
	Знов створена (додана) вартість, чиста, нормативно-чиста, умовно-чиста продукція		
Індивідуальна продуктивність Продуктивність праці Продуктивність капіталу	Знов створена (додана) вартість, чиста, нормативно-чиста, умовно-чиста продукція	Витрати живої праці Витрати уречевленої праці	Світова система взаємовідносин, народногосподарський, регіональний, галузевий, фірмовий, внутрішньофірмовий рівні. Регіональний, галузевий, фірмовий, внутрішньофірмовий рівні
Прибуткова продуктивність	Прибуток	Витрати живої праці, витрати капітальних вкладень	Регіональний, галузевий, фірмовий, рівні

купної продуктивності праці по показнику доданої вартості включає визначення тенденцій зміни її первинних характеристик, тобто продуктивності праці і продуктивності капіталу.

До приватних показників сукупної продуктивності праці належать показники індивідуальної продуктивності. Індивідуальна продуктивність може розраховуватися за показниками як живої, так і уречевленої праці; як продуктивність праці, так і продуктивність капіталу. Вона визначає ресурсовіддачу і рентабельність діяльності і характеризується зіставленням загальних отриманих результатів або знов створеної (доданої) вартості з показниками витрат живої або уречевленої праці.

У сучасних умовах зростає значення правильного визначення місця продуктивності у колі інших категорій і понять сучасної економіки [4]. Нині в ринковій економіці продуктивність системи означає набагато більше, ніж лише продуктивність живої праці, яка є одним з чинників продуктивності. При її оцінці слід враховувати зростання вартості енергії, сировини, куплених на стороні виробів, напівфабрикатів, витрат на інші товари і послуги, а отже, витрат, які викликають безробіття і низьку якість трудового життя.

Поняття продуктивності усе більш переплітається з рівнем якості кінцевої продукції, витрат і самого процесу виробництва. Елементом первинного значення є робоча сила – її якість, управління нею і умови праці.

Висновки та пропозиції. Визначення продуктивності як соціально-економічної категорії, що відображає причинно-наслідкову залежність результатів змін в процесі праці від взаємодії між елементами (чинниками) процесу праці в просторі і в часі, розмежування продуктивності на загальну, сукупну продуктивність і індивідуальну продуктивність дозволяють розглядати дане поняття як самостійний об'єкт управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Макконнелл К. Р.* Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. изд. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю М.: М.: ИНФРА-М, 2005. – 972 с.
2. *Синк Д. С.* Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.
3. *Управление организацией: Учебник/ Под ред. А. Г. Поршнева, З. П. Румянцевой, Н. А. Соломатина.* – М.:ИНФРА-М, 1998.– 669 с.
4. *Кремнев Г. Р.* Управление производительностью и качеством: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». – М.: «ИНФРА-М», 1999.– 312 с.
5. *Жучков Ю.* Этапы формирования главных показателей экономики труда [Электронный ресурс]. Кадровый портал. – Режим доступа: <http://www.kadrovik.ru/>.